

ПЕДАГОГІЧНО КОНТРОЛЬОВАНА РЕФЛЕКСІЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНИХ ВПЛИВІВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ПРОФЕСІЙНІ ПЕРЕКОНАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВОВИЗНАВЦІВ

Викладачеві, який прагне якісно організувати навчальний процес, необхідно враховувати наявність суб'єктивного плану сприйняття інформації студентами, наявність у деяких з них упереджень, що закріпилися в професійній свідомості, буденно-побутового генезису. Виховна сфера педагогічної діяльності переповнена ними. Створюється маса проблем, які необхідно вирішувати викладачеві послідовно на науковій основі. Виникає необхідність вивчення початкових професійних переконань, їхньої діагностики й послідовного перетворення в напрямку усе більш зростаючого професіоналізму майбутнього правознавця.

Професіоналізм сучасного педагога сполучений з умінням свідомо організувати свою діяльність у взаєминах зі студентами. Свідоме проектування й реалізація власних відносин, на думку дослідників [6] та ін., є основною ознакою професіоналізму. Виховний професіоналізм, загалом, означає роботу педагога щодо створення виховних відносин. Свідоме керування виховним процесом припускає активну участь мислення в діяльності педагога-вихователя. Педагогічно контрольована рефлексія наявних професійних переконань майбутніх правознавців на нашу думку і є відповідним шляхом до професіоналізму майбутніх правознавців.

Організація цього процесу, перш за все, пов'язана зі свідомою регуляцією професійної діяльності педагога як вихователя, що є, на наш погляд, особливо актуальним предметом педагогічних досліджень. Аналіз літератури показав, що ця проблема мало вивчена в теоретичному й експериментально-практичному відношеннях. Значне число досліджень присвячене переконанням школярів ([2], [4], [5] та ін.). Н.А. Русина [7] вивчає оцінні судження.

На нашу думку, для профілактики негативних впливів ЗМК в юридичних навчальних закладах необхідним є теоретичне обґрунтування, експериментальна перевірка створення відповідних психолого-педагогічних умов – сукупності зовнішніх обставин за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної актуалізації, який впливає на становлення професійних переконань майбутніх правознавців, що опосередковується активністю особистості, групою людей. Однак означені питання щодо профілактики негативних впливів ЗМК у юридичних навчальних закладах ще не стало предметом самостійного науково-педагогічного дослідження.

Наша мета: визначити сутність педагогічно контрольованої рефлексії як психолого-педагогічної умови профілактики негативних впливів ЗМК на професійні переконання майбутніх правознавців.

Грунтуючись на проведених спостереженнях разом із педагогічними працівниками юридичних навчальних закладів та фахівцями юридичних спеціальностей, що мають значний стаж роботи, ми припустили, що ефективна профілактика негативних впливів ЗМК у юридичних навчальних закладах стає можливою за наявності наступних психолого-педагогічних умов: педагогічно контрольована рефлексія наявних професійних переконань майбутніх правознавців; актуалізація наявних перспективно значимих професійних переконань і їхнє конструктивне перетворення; диференціація педагогічних впливів залежно від характеру наявного виховного досвіду й виявленого в ході діагностики типу проблем професійного розвитку.

У межах даної статті ми розглянемо педагогічно контрольовану рефлексію наявних професійних переконань майбутніх правознавців як одну з ключових психолого-педагогічних умов профілактики негативних впливів ЗМК.

Звернемось до поглядів на поняття "рефлексія" в історичному екскурсі. Принцип абсолютної нематеріальності душі затвердив давньогрецький філософ Плотін (204/205 – 269 р. н.е.), засновник римської школи неоплатонізму. В уявленнях Плотіна про душу містився важливий момент – спрямованість душі на себе, на власні незримі дії: душа як би стежить за власною роботою, стає її "дзеркалом". Через багато сторіч здатність суб'єкта не тільки відчувати, почувати, пам'ятати, мислити, але й мати внутрішнє уявлення про ці функції одержала назву рефлексії [1].

М.В. Гамезо та І.О. Домашенко наводять таке визначення: рефлексія – спрямованість пізнання людини на саму себе, на свій внутрішній світ, психічні якості й стани. Свідоме регулювання людиною своєї поведінки й діяльності, пов'язане з подоланням внутрішніх і зовнішніх перешкод, що здійснюється на різних рівнях: I рівень – усвідомлення суб'єктом своїх способів дій, свого стану, режиму й напрямку активності; II рівень – активна зміна функціонування психіки, вибір необхідного способу її перетворення [3].

Зв'язок між соціально-культурним середовищем та особистістю складається не тільки із впливів середовища на темпи розвитку людини: він обумовлюється як характером її розвитку так й іншими особами (вихователями, батьками, педагогами), які спроможні організувати педагогічно контрольовану рефлексію наявних переконань особистості. Педагогічна рефлексія – діяльність, яка обумовлює здібність особистості до самоаналізу з метою усвідомлення цілей і структури своєї діяльності та засобів оптимізації професійної діяльності. Природа рефлексії тісно пов'язана з емпатією, тобто розумінням емоційного стану, здатності співпереживати, співчувати [9, С. 154].

Організована педагогом контрольована рефлексія наявних професійних переконань майбутніх правознавців повинна привести студентів до усвідомлення ними своїх "слабких місць", до залучення нових засобів розуміння й, в остаточному підсумку, до підвищення рівня підготовленості до профілактики негативних впливів ЗМК на їхні професійні переконання. У той же час викладач контролює виникнення змістовного конфлікту між позиціями, що зароджуються, залучаючи до цього значну кількість учасників взаємодії. Він "переключає" власну діяльність із плану проблематизації в план організації комунікації як обміну й порівняння студентами своїх позицій розуміння змісту інформації.

Рефлексія здійснюється в різних формах: у вигляді індивідуальної роботи, роботи в парах, групах, дискусії, письмовій та усній формі. Вона завжди містить декілька елементів: фіксація того, що відбулось, визначення міркувань та почуттів щодо отриманого досвіду, плани на майбутній розвиток [8]. На нашу думку, організація педагогічно контрольованої рефлексії наявних професійних переконань припускає культивування в процесі життєдіяльності групи різних способів буття як "спів-буття" (М. М. Бахтін) педагога й студентів, студентів один з одним: у пізнавальній сфері (когнітивно-інтелектуальній складник) – споглядання, зосередження, співвіднесення, порівняння, зіставлення, сумнів; в емоційній сфері (емоційно-вольовий складник) – співучасті, співпереживання, співчуття, жалю; у поведінковій сфері (комунікативний складник) – співтворчість, співробітництво, сприяння, змагання.

Суть професійної позиції педагога як рефлексивного керуючого – це організація рефлексії студентів й "підтримування" ситуації самовизначення й самостійного мислення із приводу інформації у ЗМК. Зауважимо, що рефлексію, взагалі, слід проводити після найважливіших інтерактивних вправ (на навчальному тренінгу – після кожної вправи), після закінчення певного етапу навчання. Усне обговорення вправ може здійснюватися з використанням таких запитань: З якою метою ми робили цю вправу? Які думки вона у вас викликала? Які почуття? Чого ви особисто навчилися? Чого б хотіли навчитися в подальшому? [8]

А.В. Семенова пропонує різні варіанти рефлексії на заняттях:

– коротке есе або резюме, що може містити питання на зразок: Яку роботу ви плануєте або вже робите за підсумками

тренінгу?

– "зворотній квиток" – заповнення анонімних карток, на одному боці яких учасники пишуть найважливіше з того, чого вони навчилися на занятті, на другому боці — питання, на яке вони хотіли б знайти відповідь.

– усні підсумкові формули, наприклад: Для мене сьогодні важливим було..., Сьогодні я навчився (навчилася)..., Мені хотілося б у майбутньому навчитись... [8].

Головною метою педагогічно контрольованої рефлексії наявних професійних переконань майбутніх правознавців є "прорив" їх в інший контекст розуміння змісту: не тільки Я – Текст, як на першому етапі роботи, але Я – Інші – Текст. У процесі комунікації один з одним і педагогом студенти, по суті справи, уперше з усією очевидністю виявляють, що власне розуміння не тільки не єдине, але й недостатнє, що воно може бути збагачено іншим розумінням. Усвідомлення цього може послужити основою прагнення студентів сформулювати різні позиції для повноцінного розуміння змісту тієї або іншої інформації ЗМК.

Педагог за допомогою внесення інформації, яка пропонується ЗМК у сферу взаємодії із групою конструє ситуацію, що носить проблемно-ціннісний характер і вимагає від студентів розуміння її змісту. Студент буде вихідне розуміння/нерозуміння змісту тексту. Педагог проблематизує його розуміння з метою виходу студента в рефлексивну позицію стосовно власних переконань, розуміння й стимулює прояв даної позиції. Виникаючий змістовний конфлікт позицій використовується педагогом як основа організації поліпозиційного спілкування у групі. Засобами організації подібного спілкування виступають "вироснувши" педагогом індивідуально-професійна позиція педагога як Дорослого й рефлексивного керуючого. У процесі порівняння й обміну позиціями щодо професійних переконань студенти приходять до необхідності кооперації або конкуренції з іншими позиціями, розуміння всіх і прийняття близьких позицій. Рефлексія підсумків поліпозиційного спілкування завершує процес взаємодії педагога та студентів.

Залишаючи реальний процес взаємодії з педагогом і одногрупниками, майбутній правознавець несе із собою спробу самостійного підтвердження професійних переконань вже в інших обставинах власного життя. Тепер він здатний до професійного самовизначення, тому що опанував найважливіші процеси (розуміння, проблематизації, комунікації, рефлексії) і засоби (текст, прийоми протидії маніпулятивним впливам, позиція Дорослого).

Так, для роботи в просторі текстів мистецтва нами розроблені процедури спільної діяльності студентів "Пошук позиції", "Зрозумій мене", "Щоденник", "Автора!", "Взаєморозуміння", "Переговори", "Цінності мого життя", "Потік свідомості", "Прес-клуб". Логічні деконструкції текстів мас-медіа майбутні правознавці можуть освоювати в наступних формах: підготовка рецензій на телепередачі, статті в пресі, рекламні ролики й відеокліпи з наступним обговоренням рецензій у групі, порівняльний аналіз публікацій на однакову тему в пресі, випусків новин на різних телеканалах (наприклад, аналіз злочинної акції екстремістів) тощо.

Рефлексія дає можливість учасникам заняття: усвідомити, чого вони навчилися; пригадати свій власний досвід, що допоможе чіткіше планувати подальшу особисту діяльність; оцінити власний рівень розвитку професійної компетентності і спланувати реальні кроки щодо її підвищення; порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших та, можливо, скоригувати певні позиції; привчатись до рефлексії в реальному житті, усвідомлюючи свої дії та прогнозуючи подальшу діяльність; використовувати одержану інформацію для аналізу свого особистого професійного зростання, для обговорення на наступних заняттях, для планування подальшої роботи; викладачам і учасникам відчути себе єдиною командою, яка працює на єдиний, але особистісно значущий для кожного результат; викладачам – побачити реакцію учасників тренінгу на навчання для внесення необхідних коректив [8].

Отже, педагогічно контрольована рефлексія наявних професійних переконань припускає відповідні профілактичні впливи на всі складники означених переконань майбутніх правознавців (когнітивно-інтелекту-альний, емоційно-вольовий, комунікативний), є невід'ємною частиною інтерактивного тренінгу: кожна вправа закінчується обговоренням, в якому відрефлексовуються як почуття, що виникли в учасників під час вправи, так і відповідні дії, дозволяє з'ясувати наявність/відсутність маніпулятивних впливів ЗМК. Саме тому, на нашу думку, організація педагогічно контрольованої рефлексії є необхідною психолого-педагогічною умовою профілактики негативних впливів ЗМК на професійні переконання майбутніх правознавців.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Аверьянов Л. Я.* Хрестоматия по психологии / Аверьянов Л. Я. / Библиотека <http://www.koob.ru>.
2. *Бабенко В. В.* Место и роль убеждений в структуре мировоззрения школьников / В. В. Бабенко // Проблемы формирования научного мировоззрения. — М., 1974.
3. *Гамезо М. В., Домашенко И. А.* Атлас по психологии: Информ.-метод. пособие курса "Психология человека" / Гамезо М. В., Домашенко И. А. — М. : Педагогическое общество России, 2004. — 276 с.
4. *Залесский Г. Е.* Психология мировоззрения и убеждений личности / Г. Е. Залесский. — М.: Издательство МГУ. — 1994. — С. 180—194.
5. *Ковалев И. В.* Мотивы поведения и деятельности / И. В. Ковалев. — М., 1988. — 223 с.
6. *Кузьмина Н. В.* Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Кузьмина Нина Васильевна ; ВНИИ проф.-техн. образования. — М. : Высшая школа, 1989. — 166 с.
7. *Русина Н. А.* Изучение оценочных эталонов и социальных стереотипов с помощью семантических измерений / Н. А. Русина // Вопросы психологии. 1981. — № 1 — С.189-195.
8. *Семенова А. В.* Развитие профессиональной компетентности фахівців засобами парадигмального моделювання (інтерактивний тренінг) : навч.-метод. посіб. / Алла Василівна Семенова. — Одеса : СВД Черкасов М. П., 2006. — 130 с.
9. *Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової.* — Одеса : Пальміра, 2006. — 364 с.

Подано до редакції 22.02.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглянуто основні характеристики педагогічно контрольованої рефлексії як психолого-педагогічної умови профілактики негативних впливів засобів масової комунікації на професійні переконання майбутніх правознавців та доводиться важливість її використання.

Ключові слова: педагогічно контрольована рефлексія, негативні впливи, засоби масової комунікації.

Т.А. Скапровская

ПЕДАГОГИЧЕСКИ КОНТРОЛИРУЕМАЯ РЕФЛЕКСИЯ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ

УСЛОВИЕ ПРОФИЛАКТИКИ ОТРИЦАТЕЛЬНЫХ ВЛИЯНИЙ СРЕДСТВ МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ УБЕЖДЕНИЯ БУДУЩИХ ПРАВОВЕДОВ

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены основные характеристики педагогически контролируемой рефлексии как психолого-педагогического условия профилактики отрицательных влияний средств массовой коммуникации на профессиональные убеждения будущих правоведов и приходится важность ее использования.

Ключевые слова: педагогически контролируемая рефлексия, отрицательные влияния, средства массовой коммуникации.

T.A. Skaprovská

PEDAGOGICALLY CONTROLLED REFLECTION AS A PSYCHOPEDAGOGICAL CONDITION OF PREVENTING NEGATIVE IMPACTS OF MASS MEDIA ON PROFESSIONAL PERSUASIONS OF FUTURE JURISTS

SUMMARY

The article analyzes some principle features of pedagogically controlled reflection as a psychopedagogical condition of preventing negative effects of mass media on professional persuasions of future lawyers; proves importance of using it.
